

DER KAN UMULIGT KUN VÆRE ÉN SAND RELIGION

'Hvordan kan nogen sige, at der kun findes én sand tro?' spurgte Blair, en tyveårig kvinde, der bor på Manhattan. 'Det er arrogant at sige, at din religion er bedre, og at forsøge at omvende alle andre til den. Alle religioner er da lige gode og lige egnede til at opfylde deres tilhængeres behov.'

*'Religiøs eksklusivitet er ikke blot snæversynet – den er også farlig,' tilføjede Geoff, en englænder i tyverne, der også bor i New York City. 'Religionen har ført til ufattelig mange stridigheder, splittelser og konflikter. Religionen er muligvis den største fjende af fred i verden. Hvis kristne fortsætter med at insistere på, at de har "sandheden" – og hvis andre religioner gør det samme – vil verden aldrig opleve fred.'*¹²

I de næsten tyve år, jeg har boet i New York, har jeg haft talrige lejligheder til at spørge mennesker: 'Hvad er dit største problem med kristendommen? Hvad ved dens tro eller måde at blive praktiseret på har du mest imod?' Det svar, jeg hyppigst har hørt i årenes løb, kan sammenfattes i ét ord: *eksklusivitet*.

Jeg blev engang indbudt til at være den kristne repræsentant i en paneldiskussion ved et lokalt universitet sammen med en

jødisk rabbiner og en muslimsk imam. Vi var blevet bedt om at drøfte forskellene religionerne imellem. Samtalen var høflig, intelligent og blev ført i en respektfuld tone. Hver af talerne hævdede, at der var betydelige forskelle mellem de store religioner. Et eksempel herpå var personen Jesus. Vi var alle enige om udsagnet: 'Hvis de kristne har ret i, at Jesus er Gud, så begår muslimer og jøder en alvorlig fejl ved ikke at elske Gud, sådan som Gud virkelig er; men hvis muslimer og jøder har ret i, at Jesus ikke er Gud, men derimod en lærer eller profet, så begår de kristne en alvorlig fejl ved ikke at elske Gud, sådan som Gud virkelig er.' Kernen var, at vi ikke alle kunne have ret med hensyn til Guds natur.

Adskillige af de studerende blev temmelig oprørte over dette. En af de studerende insisterede på, at hvad der betød noget, var at tro på Gud og selv være et ordentligt menneske. At hævde, at én religion har en bedre forståelse af sandheden end andre, var intolerant. En anden så på os gejstlige og sagde i sin frustration: 'Vi kommer *aldrig* til at opleve fred på jorden, hvis de religiøse ledere bliver ved med at fremsætte den slags eksklusive påstande!'

Det er en almindelig opfattelse, at religion er en af de alvorligste hindringer for fred i verden – og da især de store traditionelle religioner hver med deres eksklusive krav på at være den sande. Du vil måske blive overrasket over, at jeg som kristen præst er enig i dette. Generelt set har religionen en tendens til at sætte en uheldig proces i gang i hjertet. Alle religioner siger, at de har 'sandheden', og dette får naturligvis deres tilhængere til at føle sig overlegne i forhold til dem med en anden tro. Ligeledes fortæller hver religion sine tilhængere, at de bliver frelst og sat

i forbindelse med Gud ved hengivent at praktisere den sandhed. Det får dem til at skille sig ud fra dem, der er mindre fromme og rene i deres liv. Det er derfor let for en religiøs gruppe at få en stereotyp og karikeret opfattelse af andre. Når først denne situation er opstået, kan den let føre til marginalisering af andre, endog til aktiv undertrykkelse eller ligefrem vold mod dem.

Når vi har erkendt, hvordan religionen ødelægger freden på jorden, hvad kan vi så gøre ved det? Politiske og kulturelle ledere rundt omkring i verden benytter sig af tre måder til at imødegå religionens splittende indflydelse. Der er forslag om, at forbyde religionen, fordømme religionen eller i det mindste kræve, at den praktiseres privat.¹³ Mange mennesker har store forhåbninger til disse forslag. Desværre tror jeg ikke, at nogen af dem vil være effektive. Jeg er snarere bange for, at de vil gøre situationen værre.

1. FORBYDE RELIGIONEN

En måde, magthaverne har brugt til at modvirke religionens indflydelse på, har været at kontrollere eller endog forbyde den. Det tyvende århundrede kan opvise adskillige ihærdige bestræbelser herpå. Sovjetunionen, det kommunistiske Kina, Khmer Rouge og (på en anden måde) Nazi-Tyskland søgte alle at få streng kontrol over folks religiøse praksis i et forsøg på at hindre religionen i at splitte samfundet eller undergrave statens magt. Resultatet var imidlertid ikke mere fred og harmoni, men mere undertrykkelse. Situationens tragiske ironi beskrives af Alister McGrath i hans historiske skildring af ateismen:

I det tyvende århundrede så vi et af de største og mest deprimerende paradokser i menneskets historie: at den største intolerance og vold i det århundrede blev praktiseret af dem, der mente, at religionen forårsagede intolerance og vold.¹⁴

Hånd i hånd med sådanne bestræbelser var der i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede en udbredt tro på, at religionen ville svækkes og dø ud i takt med, at teknologien blev mere avanceret. Ifølge denne opfattelse havde religionen spillet en rolle i menneskets evolution. Engang behøvede vi religionen til at hjælpe os med at klare livet i en meget skræmmende og uforståelig verden. Men i takt med, at vi blev mere videnskabeligt sofistikerede og bedre i stand til at forstå og kontrollere vore omgivelser, ville vort behov for religionen mindskes – troede man.¹⁵

Men det er ikke sket, og denne 'sekulariseringstese' er nu stort set opgivet.¹⁶ Praktisk talt alle de store religioner får flere tilhængere. Kristendommens vækst, især i udviklingslandene, har været eksplosiv. Der er nu seks gange flere anglikanere i Nigeria alene end i hele USA. Der er flere presbyterianere i Ghana end i USA og Skotland tilsammen. Procentdelen af kristne i Korea er gået fra 1% til 50% på hundrede år, og nogle eksperter mener, at det samme vil ske i Kina. Hvis der er en halv milliard kinesiske kristne om halvtreds år, vil det ændre historiens gang.¹⁷ Den kristendom, der er i vækst, er ikke de mere sekulariserede versioner med en udvandet tro, som sociologerne havde forudsagt. Det drejer sig derimod om en robust kristendom med tro på mirakler, Skriftens autoritet og personlig omvendelse.

På grund af den religiøse tros vitalitet tjener bestræbelser på at undertrykke eller kontrollere den ofte til at gøre den stærkere. Da kommunisterne i Kina udviste vestlige missionærer efter Anden Verdenskrig, troede de, at de gjorde det af med kristendommen i Kina. Men tværtimod tjente dette træk til, at ledelsen af den kinesiske kirke i højere grad kom over på kinesiske hænder, hvorved den blev styrket.

Religionen er ikke blot noget midlertidigt, der hjalp os til at tilpasse os vore omgivelser. Religion er tværtimod en permanent og central side af menneskelivet. Dette er en bitter pille at sluge for sekulære, ikke-religiøse mennesker. Alle kan godt lide tanken om, at de er moderate, at de ikke er ekstremister. Men stærke religiøse overbevisninger dominerer verden. Der er ingen grund til at forvente, at det vil ændre sig.

2. FORDØMME RELIGIONEN

Religionen forsvinder ikke af sig selv, og dens magt kan ikke mindskes ved regeringskontrol. Men kan vi så ikke – ved uddannelse og gode argumenter – finde måder, hvorpå vi kan gøre livet vanskeligt for de religioner, der hævder at have ‘sandheden’, og som forsøger at omvende andre til deres tro? Kan vi ikke finde nogle måder, hvorpå vi kan tilskynde alle vore borgere – uanset hvilken religion de har – til at indrømme, at hver enkelt religion blot er en af mange lige gode veje til Gud og måder at leve på i verden?

Denne fremgangsmåde skaber et miljø, hvor det anses for uoplyst og uhyrligt at fremsætte eksklusive religiøse påstande, endog i personlige samtaler. Det sker ved, at man igen og igen fremsætter visse grundsætninger, som til sidst får status af sund

fornuft. De, der afviger fra dem, stigmatiseres som tåbelige eller farlige. I modsætning til den første strategi har denne fremgangsmåde en vis effekt, men i det lange løb vil denne heller ikke lykkes, fordi den i sin kerne er inkonsekvent, måske endog hyklerisk. Og dette vil til sidst føre til denne tænkemådes kollaps. I det følgende beskrives nogle af disse grundsætninger og problemerne med dem.

*‘ALLE RELIGIONER ER LIGE GODE, OG
GRUNDLÆGGENDE LÆRER DE DET SAMME’*

Denne påstand er så almindelig, at en journalist for nylig skrev, at den, der tror, at ‘der findes mindreværdige religioner’, er en højreorienteret ekstremist.¹⁸ Mener han virkelig, at selvmordskulten Branch Davidians eller religioner, der kræver ofringer af børn, er lige så gode som enhver anden religion? Det store flertal vil givetvis være uenige i det.

De fleste af dem, der hævder, at alle religioner i realiteten er ens, tænker på de store verdensreligioner, ikke de små sekter. Det var en sådan indvending, jeg fik fra en studerende den aften, jeg deltog i paneldiskussionen. Han påstod, at læreforskellene mellem jødedommen, islam, kristendommen, buddhismen og hinduismen var overfladiske og ubetydelige, at de troede på den samme Gud. Da jeg spurgte ham, hvem den Gud var, beskrev han ham som en alkærlig Ånd i universet. Problemet med denne position er dens inkonsekvens. Den insisterer på, at læren ikke er vigtig, men samtidig forudsætter den en lære om Guds natur, der er i modstrid med læren i alle de store religioner. Buddhismen tror ikke på en Gud overhovedet. Jødedommen, kristendommen og islam tror på en Gud, der kræver mennesker

til ansvar for deres tro og praksis, og hvis egenskaber ikke alle kan reduceres til kærlighed. Ironisk nok er fastholdelsen af, at dogmer ikke er vigtige, i sig selv et dogme. Det rummer en særlig opfattelse af Gud, der markedsføres som mere oplyst end de fleste store religioners tro. Så fortalerne for denne opfattelse gør netop det, som de forbyder andre at gøre.

*‘HVER ENKELT RELIGION SER EN DEL AF EN
ÅNDELIG SANDHED, MEN INGEN KAN SE HELE
SANDHEDEN’*

Denne pointe illustreres undertiden med historien om de blinde mænd og elefanten. Nogle blinde mænd mødte på deres vej en elefant, som lod dem røre ved den og føle på den. ‘Dette væsen er langt og bøjeligt som en slange,’ sagde den første blinde mand, som holdt fast i elefantens snabel. ‘Bestemt ikke, den er tyk og rund som en træstamme,’ sagde den anden mand, der mærkede på elefantens ben. ‘Nej, den er stor og flad,’ sagde den tredje, der rørte ved elefantens side. Hver af de blinde kunne føle en del af elefanten – ingen kunne se hele elefanten. På samme måde, hævder man, har hver af verdens religioner fat i en del af sandheden om den åndelige virkelighed, men ingen kan se hele elefanten eller påstå at have forstået hele sandheden.

Denne historie rammer imidlertid dem, der bruger den, som en boomerang. Den er tydeligvis fortalt fra en seendes synsvinkel, for hvordan kan han vide, at hver af de blinde kun ‘ser’ en del af elefanten, medmindre han *selv* hævder at kunne se hele elefanten?

Udsagnet, at sandheden er meget større, end nogen af os kan fatte, tager sig ydmygt ud, men hvis det bruges til at afvise enhver påstand om kendskab til sandheden, er det i virkeligheden en arrogant påstand om, at man har en viden, der er alle andre overlegen. Vi må spørge: 'Hvilket absolut udgangspunkt har *du*, siden du kan hævde at være i stand til at relativisere alle de absolutte udsagn, som disse forskellige skrifter fremsætter'¹⁹

Hvordan kan du vide, at ingen religion kan se hele sandheden, medmindre du selv har den højere, større viden om åndelige realiteter, som du netop hævder, ingen af religionerne har?

'ENHVER RELIGIØS TRO ER KULTURELT OG HISTORISK BETINGET OG KAN DERFOR IKKE VÆRE SANDHEDEN'

Da jeg kom til New York for næsten tyve år siden, hørte jeg ofte indvendingen, at alle religioner er lige sande. Nu får jeg imidlertid snarere at høre, at alle religioner er lige falske. Argumentet lyder nogenlunde sådan: 'Alle moralske og åndelige udsagn er et produkt af vores bestemte historiske og kulturelle situation, og derfor bør ingen påstå, at de kender Sandheden, eftersom ingen kan dømme, hvorvidt én påstand om åndelige og moralske anliggender er mere sand end andre.' Sociologen Peter L. Berger påviser den alvorlige inkonsekvens i denne almindelige antagelse.

I sin bog *A Rumor of Angels* beskriver Berger, hvordan det 20. århundrede havde opdaget 'kundskabens sociologi', nemlig at mennesker stort set tror, som de gør, fordi de er socialt betinget

til det. Vi vil gerne tro, at vi tænker for os selv, men så enkelt er det ikke. Vi tænker ligesom de mennesker, vi mest beundrer og behøver. Alle tilhører en sammenhæng, som forstærker plausibiliteten af nogle overbevisninger og modvirker andre. Berger bemærker, at mange ud fra den kendsgerning har konkluderet, at eftersom vi alle er låst inde i vore historiske og kulturelle sammenhænge, er det umuligt at bedømme, hvorvidt konkurrerende trosretninger har ret eller uret.

Berger fortsætter imidlertid med at påpege, at absolut relativisme kun kan eksistere, hvis relativisterne undtager sig selv.²⁰ Hvis man ud fra forestillingen om, at alle trosforestillinger er socialt betingede, udleder, at 'ingen tro kan anses for universelt sand for alle', så er det i sig selv en generel påstand om alle mennesker, og også den er et produkt af sociale forhold, hvorfor den ud fra sine egne kriterier ikke kan være sand. 'Relativiteten relativiserer sig selv,' siger Berger, så vi kan ikke have relativisme hele vejen.²¹ Vel gør vores kulturelle forudindtagethed det vanskeligere at vurdere konkurrerende sandhedspåstande. Troens sociale betingethed er en kendsgerning, men det kan ikke bruges til at argumentere for, at al sandhed er fuldstændig relativ, for i så fald vil argumentet modbevise sig selv. Berger konkluderer, at vi ikke kan undgå at undersøge de åndelige og religiøse påstande, der gemmer sig bag klicheen, at der ikke er nogen måde, hvorpå vi kan kende Sandheden. Vi undgår ikke at forholde os til det vanskelige spørgsmål: Hvilke udsagn om Gud, menneskets natur og den åndelige virkelighed er sande, og hvilke er falske? Vi må basere vort liv på *et eller andet* svar på disse spørgsmål.

Filosoffen Alvin Plantinga har sin egen version af Bergers argument. Folk siger ofte til ham: 'Hvis du var født i Marokko, ville du ikke være kristen, men snarere muslim.' Hertil svarer han:

Lad os bare antage, at hvis jeg var blevet født af muslimske forældre i Marokko og ikke af kristne forældre i Michigan, så ville min tro have været noget helt andet. Men det samme gælder pluralisten. Hvis pluralisten var blevet født i Marokko, ville han sandsynligvis ikke være pluralist. Følger det ikke heraf, at hans pluralistiske holdning er frembragt i ham af en upålidelig trosproducerende proces?²²

Plantinga og Berger har samme pointe. Man kan ikke sige: 'Alle udsagn om religion er historisk betingede bortset fra det, jeg fremsætter nu.' Hvis du påstår, at ingen kan afgøre, hvilke tros- overbevisninger der er sande, og hvilke der er forkerte, hvorfor skulle vi så tro på, hvad du siger? Virkeligheden er, at vi alle fremsætter trospåstande af en eller anden art, og at det er meget vanskeligt at afveje dem ansvarligt, men vi har ikke noget alternativ.

'DET ER ARROGANT AT INSISTERE PÅ, AT ENS RELIGION ER RIGTIG, OG AT OMVENDE ANDRE TIL DEN'

Den kendte religionsforsker John Hick har skrevet, at når man først er blevet klar over, at der er mange andre lige så intelligente og lige så gode mennesker i verden med andre overbevisninger end en selv, og at man ikke vil være i stand til at overbevise dem

om noget andet, så er det arrogant fortsat at forsøge at omvende dem eller at anse sin egen opfattelse for en højere sandhed.²³

Også her er der en iboende modsigelse. De fleste mennesker i verden deler ikke John Hicks opfattelse, at alle religioner har samme gyldighed, og mange af dem er lige så gode og intelligente, som han er, og lige så utilbøjelige til at ændre opfattelse. Det betyder, at udtalelsen ‘alle religiøse overbevisninger, der gør krav på at have en bedre opfattelse af tingene’ – ud fra sit eget ræsonnement – er arrogant og forkert.

Mange hævder, at det er etnocentrisk at hævde, at vores religion er bedre end andre. Men er ikke netop det udsagn selv etnocentrisk? De fleste ikke-vestlige kulturer har ikke noget problem med at sige, at deres kultur og religion er bedst. Tanken om, at det skulle være forkert at gøre det, har dybe rødder i vestlig tradition og selvkritik og individualisme. Ved at anklage andre for etnocentrismens ‘synd’ siger man i virkeligheden: ‘Vor kulturs holdning over for andre kulturer er bedre end jeres.’ Og så gør vi lige netop det, som vi forbyder andre at gøre.²⁴ Historikeren C. John Sommerville har påpeget, at ‘en religion kun kan bedømmes på basis af en anden religion’. Man kan kun evaluere en religion på basis af nogle etiske kriterier, hvilket i realiteten vil sige ens egen religiøse holdning.²⁵

Nu skulle den fatale brist ved denne holdning til religion i almindelighed og kristendommen i særdeleshed være indlysende. Skeptikere tror, at *ingen* eksklusiv påstand om at have en bedre forståelse af den åndelige virkelighed kan være sand. Men denne indvending er i sig selv en religiøs tro. Den forudsætter, at Gud er uerkendelig, eller at Gud er kærlig, men ikke vred, eller at Gud er en upersonlig kraft snarere end en person, der

taler i Skriften. Alle disse er ubeviselige trosantagelser. Tilmed tror tilhængerne af denne holdning, at de har en bedre måde at anskue tingene på. De tror, at verden vil blive et bedre sted, hvis alle opgav de traditionelle religioners syn på Gud og sandhed og antog deres. Derfor er deres opfattelse også en 'eksklusiv' påstand om den åndelige virkeligheds beskaffenhed. Hvis alle eksklusive holdninger skal afskaffes, gælder det også denne. Hvis det ikke er snæversynet at have denne opfattelse, så er det at have en traditionel religiøs overbevisning det heller ikke.

Mark Lilla, professor ved University of Chicago, talte med en ung, velbegavet studerende ved Wharton Business School, der til Lillas forbløffelse var gået frem til forbøn ved en mødekampagne med Billy Graham for at give sit liv til Kristus. Lilla skriver:

Jeg ønskede at så tvivl om det skridt, han var ved at tage, at hjælpe ham til at se, at der er andre måder at leve på, andre måder at søge kundskab, kærlighed ... endog livsforvandling på. Jeg ønskede at overbevise ham om, at hans værdighed afhæng af, at han havde en fri, skeptisk indstilling til læresætninger. Jeg ønskede ...at frelse ham.

Tvivl må ligesom tro læres. Det er en færdighed. Men det mærkelige ved skepticisme er, at dens tilhængere både før og nu så ofte har været proselytmagere. Når jeg har læst dem, har jeg ofte ønsket at spørge: 'Hvorfor går I op i det?' Deres skepticisme giver ingen gode svar på det spørgsmål. Og jeg har ikke selv noget.²⁶

Lillas vise selverkendelse afslører hans tvivl om kristendommen som en tillært, alternativ tro. Han mener, at individets værdighed hviler på læremæssig skepticisme – hvilket naturligvis er en trosartikel. Men hvorfor skulle hans læresætning være den eneste, der ikke granskes? Som han selv indrømmer, kan han ikke lade være med at tro, at det ville være bedre for mennesker, hvis de antog hans overbevisninger om virkeligheden og menneskelig værdighed end Billy Grahams.

Det er ikke mere snæversynet at hævde, at én religion er den rette, end det er at hævde, at én måde at anskue alle religioner på (nemlig at alle er lige) er den rette. Vi er alle eksklusive i vore holdninger til religion, blot på forskellige måder.

3. FORVISE RELIGIONEN TIL PRIVATSFÆREN

En anden måde at forholde sig til religionens splittende indflydelse på er at sige, at mennesker privat må mene, at deres tro er sandheden, og også 'evangelisere' for deres tro, men at den religiøse tro skal holdes uden for den offentlige sfære. Indflydelsesrige tænkere som John Rawls og Robert Audi har gjort sig til talsmænd for den opfattelse, at man i offentlige politiske diskussioner ikke må argumentere for en moralsk holdning, medmindre den har en sekulær, ikke-religiøs begrundelse. Rawls er kendt for at hævde, at det, som han kalder 'absolutte' religiøse synspunkter, bør udelukkes fra den offentlige debat.²⁷ For nylig underskrev en række videnskabsmænd og filosoffer en 'deklaration til forsvar for videnskab og sekularisme', som opfordrede regeringen til 'ikke at tillade den lovgivende eller udøvende magt at blive påvirket af religiøse overbevisninger'.²⁸ Blandt underskriverne var Peter Singer, E.O. Wilson og Daniel S. Den-

nett. Filosofen Richard Rorty har for eksempel hævdet, at folks religiøse tro må forblive en strengt privat affære og ikke bruges i diskussioner om politik. At bruge et argument, der bygger på en religiøs tro, sætter simpelthen en stopper for samtalen og gør det umuligt for den ikke-troende at deltage.²⁹

Til dem, der klager over, at denne holdning er diskriminerende over for religionen, svarer Rorty og andre, at denne politik simpelthen er pragmatisk.³⁰ Ideologisk set er de ikke imod religionen som sådan, ej heller søger de at kontrollere religiøse holdninger, så længe de holdes inden for den private sfære. Men i det offentlige rum er det splittende og tidskrævende konstant at skulle diskutere religion. Religiøst baserede holdninger anses for sekteriske og kontroversielle, mens sekulære ræsonnementer for moralske holdninger anses for universelle og tilgængelige for alle. Derfor bør den offentlige debat være sekulær og aldrig religiøs. Uden at henvise til nogen guddommelig åbenbaring eller konfessionel tradition bør vi arbejde sammen om vor tids store problemer, for eksempel aids, fattigdom, uddannelse osv. Vi bør holde vore religiøse meninger for os selv og forenes om den politik, der 'virker' bedst for de fleste.

Stephen L. Carter svarer, at det er umuligt at se bort fra religiøse holdninger, når vi beskæftiger os med moral:

Bestræbelserne på at skabe et offentligt rum, hvor den religiøse samtale er fraværende, vil altid – uanset hvor megen umage man gør sig – ende med at sige til dem, der tilhører en organiseret religion, at de alene, i modsætning til alle andre, først må deltage i den offentlige dialog, når de har efterladt den del af sig selv, som de måske anser for den vigtigste.³¹

Hvordan kan Carter sige sådan? Lad os begynde med at spørge, hvad religion er. Nogle siger, at det er en form for gudstro. Men den definition passer ikke på zenbuddhisme, som faktisk ikke tror på en gud. Nogle siger, at det er en tro på det overnaturlige. Men det gælder ikke hinduismen, som ikke tror på et overnaturligt rige hinsides den materielle verden, men kun på en åndelig virkelighed inden for den empiriske. Hvad er religion så? Den er et sæt af overbevisninger, som forklarer, hvad livet drejer sig om, hvem vi er, og hvad der er de vigtigste ting, som mennesket bør bruge sin tid på. For eksempel mener nogle, at denne materielle verden er alt, hvad der er, at vi er her ved et tilfælde, og at vi, når vi dør, bare går i forrådnelse, og derfor er det vigtigt at vælge, hvad der gør en lykkelig, og ikke lade andre påtvinge en deres tro. Bemærk, at selv om dette ikke er en eksplicit, 'organiseret' religion, rummer den en overordnet fortælling, en skildring af meningen med livet sammen med en anbefaling af, hvordan man bør leve baseret på den skildring.

Nogle kalder dette en 'verdensanskuelse', mens andre kalder det en 'narrativ identitet'. I begge tilfælde er det et sæt af trosantagelser om, hvordan det forholder sig med verden. Det er en implicit religion. Bredt forstået er alle menneskers liv præget af troen på en eller anden opfattelse af verden og menneskets natur. Alle lever og fungerer ud fra en eller anden narrativ identitet, hvad enten det er noget, man reflekterer over eller ej. Alle, der siger: 'Det burde du ikke gøre,' ræsonnerer ud fra en sådan implicit moralsk og religiøs position. Pragmatikerne siger, at vi bør lade vore dybere verdensanskuelser ligge og nå til enighed om, 'hvad der virker' – men vores opfattelse af, hvad der virker, er bestemt af, hvad vi mener, mennesket er til for. Et hvilket

som helst billede af et lykkeligt menneskeliv, som 'virker', er nødvendigvis præget af rodfæstede overbevisninger om meningen med menneskets liv.³² Selv de mest sekulære pragmatikere møder op med dybe overbevisninger og narrative beretninger om, hvad det vil sige at være menneske.

Rorty hævder, at religiøst baserede opfattelser sætter en stopper for al videre samtale. Men alle vore mest fundamentale overbevisninger er opfattelser, som det er næsten umuligt at retfærdiggøre over for dem, der ikke deler dem. Sekulære begreber som 'selvrealisering' og 'autonomi' er umulige at bevise og i lige så høj grad noget, der sætter en stopper for den videre samtale som henvisninger til Bibelen.³³

Udsagn, der synes at være almindelig sund fornuft for den talende, er ikke desto mindre ofte dybt religiøst funderede. Forestil dig, at A ud fra tanken om 'the survival of the fittest' argumenterede for, at det sociale sikkerhedsnet under de fattige skulle fjernes. B ville måske svare: 'De fattige har ret til en anstændig levestandard – de er mennesker ligesom os!' A kunne hertil svare, at mange bioetikere i dag mener, at begrebet menneskelig er kunstigt og umuligt at definere. Han kunne endvidere hævde, at der ikke er mulighed for at behandle alle levende organismer som mål og ikke som midler, og at nogle altid må dø, for at andre kan leve. Det er simpelthen sådan, naturen virker. Hvis B imødegår dette med et pragmatisk argument om, at vi bør hjælpe de fattige, fordi det simpelthen får samfundet til at virke bedre, kunne A komme med mange lige så pragmatiske argumenter for, hvorfor det ville være endnu mere effektivt bare at lade nogle af de fattige dø. Nu ville B blive vred og svare ophidset, at det simpelthen er uetisk at lade de fattige sulte, men

A kunne imødegå det: 'Hvem siger, at etik skal være det samme for alle?' B ville til sidst sige: 'Jeg ville nødtigt bo i et samfund som det, du beskriver!'

I denne meningsudveksling har B forsøgt at følge John Rawls og finde universelt tilgængelige 'neutrale og objektive' argumenter, som ville overbevise alle om, at vi ikke må sulte de fattige. Det er ikke lykkedes, for der er ingen. Til sidst fastholder B ligheden mellem mennesker og det enkelte menneskes værdighed, simpelthen fordi han tror, det er sandt og rigtigt. Han tager det som en trosartikel, at mennesker er mere værdifulde end sten eller træer – selv om han ikke kan bevise en sådan opfattelse videnskabeligt. Hans offentlige politiske udtalelser er i sidste instans baseret på en religiøs holdning.³⁴

Dette får en juridisk teoretiker, Michael J. Perry, til at konkludere, at det 'under alle omstændigheder er ejendommeligt at forsøge at konstruere vandtætte skotter mellem religiøst begrundede moralske argumenter og sekulære argumenter i den offentlige politiske debat'.³⁵ Rorty og andre hævder, at religiøs argumentation er for kontroversiel. Hertil svarer Perry i *Under God? Religious Faith and Liberal Democracy*, at sekulære begrundelser for moralske positioner ikke er mindre kontroversielle end religiøse, og at der er gode argumenter for, at alle moralske positioner i det mindste implicit er religiøse. Ironisk nok er det at insistere på, at religiøse ræsonnementer skal holdes ude af det offentlige rum, i sig selv et kontroversielt 'sektersk' synspunkt.³⁶

Når man kommer ud i det offentlige rum, kan man ikke bare lægge sine overbevisninger om grundværdier til side. Lad os som et eksempel tage ægteskabs- og skilsmisellovene. Er det

muligt at udarbejde love, som vi alle er enige om vil 'virke'? Det tror jeg ikke. Ens syn på, hvad der er rigtigt, vil være baseret på, hvad man mener, formålet med ægteskabet er. Hvis man mener, at ægteskabet hovedsagelig er til af hensyn til opfostringen af børn til gavn for hele samfundet, så vil man gøre skilsmisse meget vanskelig. Hvis man mener, at formålet med ægteskabet først og fremmest er lykke og følelsesmæssig tilfredsstillelse for de voksne, der går ind i det, så vil man gøre skilsmisse meget lettere. Den første opfattelse er baseret på en opfattelse af menneskelig udfoldelse og velvære, hvor familien er vigtigere end individet, som det ses i de moralske traditioner i kongfuzianismen, jødedommen og kristendommen. Den anden holdning er et mere individualistisk syn på menneskenaturen baseret på oplysningstidens forståelse af livet. De skilsmisselove, man mener vil 'virke', vil afhænge af forudgående opfattelser af, hvad det vil sige at være lykkelig og fuldt ud menneskelig.³⁷ Der er ingen objektiv, universel konsensus om, hvad det er. Selv om mange fortsat kræver religiøse synspunkter forvist fra det offentlige rum, indrømmer flere og flere tænkere, både religiøse og sekulære, at et sådant krav i sig selv er religiøst.³⁸

KRISTENDOMMEN KAN FRELSE VERDEN

Jeg har argumenteret imod forskellige bestræbelser på at behandle religionen som en splittende faktor i vor verden i dag. Og alligevel kan jeg sagtens følge argumenterne. Religionen kan så afgjort være en af de større trusler mod fred i verden. I begyndelsen af kapitel 1 skitserede jeg den 'glidebane', som alle religioner så let resulterer i. Denne glidebane fører alt for let til undertrykkelse. Inden for kristendommen er der imidlertid rige

ressourcer, der kan gøre dens tilhængere til redskaber for fred på jorden. I sig har kristendommen en bemærkelsesværdig kraft til at forklare og fjerne de splittende tendenser i menneskets hjerte.

Kristendommen giver et fast grundlag for at respektere mennesker af en anden tro. Jesus udtaler, at ikke-troende i de kristnes omgivelser med glæde vil anerkende megen kristen adfærd som 'god' (Matt 5,16. Jf. 1 Pet 2,12). Det forudsætter en vis overlapning mellem det kristne værdisæt og værdierne i en hvilken som helst anden kultur³⁹ og en hvilken som helst anden religion.⁴⁰ Hvorfor findes denne overlapning? De kristne tror, at alle mennesker er skabt i Guds billede og i stand til at gøre godt og handle vist. Bibelens lære om den universelle gudbilledlighed fører derfor de kristne til at tro, at ikke-troende mennesker vil være bedre, end de skulle være ud fra deres fejlagtige forestillinger. Bibelens lære om universel syndighed fører også de kristne til at forvente, at troende mennesker er værre i deres praksis, end de burde være ifølge deres tro. Så der vil være masser af plads til respektfuldt samarbejde.

Kristendommen opmuntrer ikke blot de kristne til at tro, at mennesker af en anden tro er i besiddelse af godhed og visdom. Den opmuntrer dem også til at forvente, at mange vil leve et liv, der moralsk set er bedre end deres. De fleste mennesker i vores kultur tror, at hvis der er en Gud, kan vi komme til ham og til Himlen ved at føre et godt liv. Dette synspunkt sætter sin lid til 'moralisk forbedring'. Kristendommen lærer nøjagtig det modsatte, for Jesus siger ikke, hvordan vi skal leve, så vi kan gøre os fortjent til frelse. Han kom derimod for at tilgive og frelse os gennem sit liv og sin død i vort sted. Guds nåde kommer ikke til mennesker, der moralsk set overgår andre, men til dem, der

indrømmer, at de kommer til kort, og som erkender deres behov for en frelser.

De kristne må derfor forvente at finde ikke-troende, som er meget rarere, venligere, visere og bedre, end de er. Hvorfor? De kristne accepteres ikke af Gud på grund af deres moralske fortræffelighed eller visdom, men på grund af Kristi gerning på deres vegne. De fleste religioner og livsfilosofier forudsætter, at menneskets åndelige status afhænger af dets religiøse præstationer. Det får naturligvis tilhængerne til at føle sig bedre end dem, der ikke tror og opfører sig, som de selv gør. Evangeliet bør i hvert fald ikke have den effekt.

Det er almindeligt at sige, at ‘fundamentalisme’ fører til vold, men som vi har set, har vi alle fundamentale, ubeviselige trosholdninger, som vi mener er bedre end andres. I virkeligheden er spørgsmålet, *hvilke fundamentale holdninger der vil få deres tilhængere til at være mest kærlige og accepterende over for dem, de er uenige med.* Hvilket sæt af uundgåeligt eksklusive overbevisninger vil føre til en ydmyg, fredselskende adfærd?

Et af historiens paradokser er forholdet mellem de første kristnes tro og praksis sammenlignet med den, der fandtes i den omgivende kultur.

Den græsk-romerske verdens religiøse anskuelser var åbne og tilsyneladende tolerante – hver havde sin egen gud. Kulturens praksis var imidlertid ganske brutal. Den græsk-romerske verden var økonomisk set stærkt lagdelt med enorm afstand mellem de rige og de fattige. I modsætning hertil hævdede de kristne, at der kun var én sand Gud, den døende frelser Jesus Kristus. Deres liv og praksis var imidlertid bemærkelsesværdig imødekommende over for dem, som kulturen marginaliserede.

Blandt de første kristne blandedes folk fra forskellige racer og klasser på en måde, som forargede omgivelserne. Den græsk-romerske verden foragtede ofte de fattige, men de kristne gav gavmildt ikke blot til deres egne fattige, men også til dem af en anden tro. I det omgivende samfund havde kvinder en meget lav status, hvilket gav sig udslag i, at pigebørn ofte blev ombragt ved fødslen, i tvangsægteskaber og manglende økonomisk lighed. Kristendommen gav kvinderne en højere grad af sikkerhed og lighed, end der havde været i den antikke verden.⁴¹ Under de frygtelige udbrud af pest i byerne i de første to århundreder plejede kristne de syge og døende i byen – ofte med deres eget liv som indsats.⁴²

Hvordan gik det til, at et sådant eksklusivt trossystem kunne føre til en adfærd, der var så åben for andre? Det skyldtes, at kristne i deres trossystem havde den stærkeste mulige ressource til at praktisere uselvsk tjeneste, gavmildhed og til at stifte fred. I centrum for deres virkelighedsopfattelse var en mand, der døde for sine fjender og bad om tilgivelse for dem. Dette kunne kun tilskynde til en radikalt anderledes måde at forholde sig på over for dem, der var anderledes, end man selv var. Det betød, at de ikke kunne øve vold og undertrykkelse mod deres modstandere.

Vi kan ikke gå let hen over den kendsgerning, at kirken har begået ugerninger i Kristi navn, men hvem kan benægte, at det mest fundamentale i de kristnes tro kan være en kraftig tilskyndelse til at skabe fred i vores plagede verden?